

Fragments de la Guerra dels Segadors a la costa del Garraf i Tarragona

1640-1652

Per Núria Raspall i Rovirosa

Quan vaig prendre la determinació d'intentar trobar les meves arrels, desconeixia completament amb què m'estava enfrontant. Des de bon principi vaig anar trobant força documentació, tant de sacramentals com de notarials, que em duien a il·lusionar-me pensant que, en certa manera, els nostres ancestres estarien contents per estar rescatant-los de l'oblit del passat en el qual el temps s'encarrega de conduir-nos. Però ara, a l'any 2018, quan ja porto deu anys, sense presses, però sense pauses, m'adono que és molt més el que estan fent per mi que no pas jo per ells.

No es tracta solament d'anar localitzant les anelles que van conformant una cadena més o menys llarga, sinó que han acabat per dur-me al seu terreny, salvant les diferències d'estat corporal, i han anat guiant-me i ensenyant-me una part del que a cada generació els va tocar viure. Aquest viatge que vaig emprendre cap al nostre passat desconegut, l'he fet guiada de les seves mans, les de catorze avis i àvies, que m'han fet conèixer un considerable nombre d'oncles i tietes, i ja no diguem de cosins, començant per la Vilafranca del Penedès de començaments del segle XX, d'on procedien els avis materns, retrocedint cap a Sant Miquel d'Olèrdola, la quadra de Rocacrespa, a Cubelles, i el Calafell del segle XV. Amb aquest transitar per cinc-cents cinquanta anys, he presenciat de manera somera i virtual, a través de la documentació localitzada, les tres guerres carlines (de 1833 a 1876, en períodes intermitents), la del Francès (1808-1814), la Guerra de Successió (1702-1714), la dels Nou Anys (1688-1697), la dels Segadors (1640-1652), la dels Trenta Anys (1618-1648), i la Guerra Civil Catalana (1462-1472), afegint-hi els diferents brots de pesta bubònica, una plaga de llagosta de gran magnitud al segle XVII, i calamitats diverses. Aquest és el seu llegat que s'ha materialitzat amb l'enriquiment personal de la història que m'han transmès, a canvi de la pacient recerca i ganes de saber que va anar despertant la meva inquietud. En aquesta ocasió, però, la recerca ens trasllada a la Guerra dels Segadors, i començo aquesta narració amb el fet que va encendre la metxa d'aquesta guerra: el dia del Corpus de Sang, el 7 de juny de 1640 a Barcelona, contesa superposada a la Guerra dels Trenta Anys que va tenir lloc entre el 1618 i el 1648.

En aquell moment, estàvem a la quadra de Rocacrespa, a tocar del riu Foix, que pertany a la vila de Cubelles. Quan la meva àvia novena, Anna Castellet Ros, de la Granada, va donar a llum el seu primogènit, Jaume, a finals de juliol de 1640, fill de Guillem Roviroza Gili, ressonaven els canons per tot el Principat de Catalunya. No és

que es tractessin de salves de benvinguda per la seva arribada al món, sinó que tot just feia un mes i mig que havia esclatat la Guerra dels Segadors a casa nostra. Va ser batejat el dia 25, festivitat de Sant Jaume, i els padrins escollits van ser Jaume Rovirosa Domènech, avi patern, i Caterina Rovirosa, vinculada a la família probablement per matrimoni.

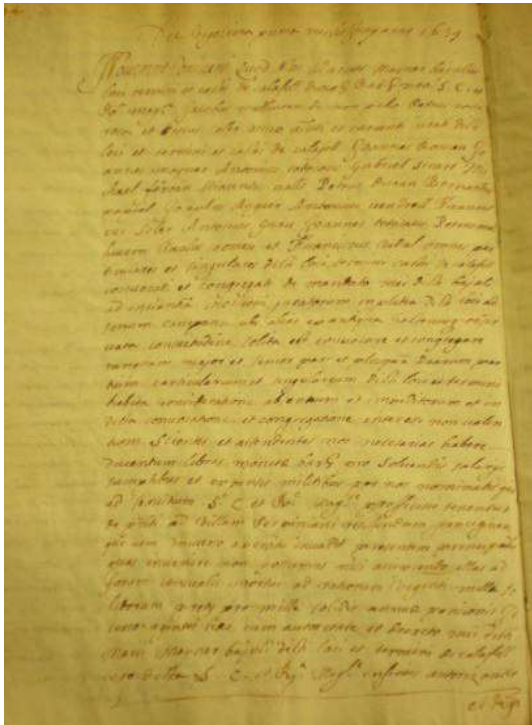
Catalunya 1608 per Jan Baptiste Vrients. Edició de 1608 del Theatrum Orbis Terrarum de Abraham Ortelius

El seu naixement i la seva existència van estar lligats a una època especialment convulsa marcada per un seguit de guerres i calamitats. Com gairebé sempre acostuma a passar, quan una revolta esclata sol ser el detonant que faltava per atiar les brases d'un foc que no s'havia extingit i que només necessitava d'una guspira en el moment i el lloc oportuns per fer revifar les flames. Podem dir que la Guerra dels Segadors i la vida de Jaume Rovirosa Castellet van aparèixer donant-se la mà. El precedent d'aquest conflicte: la Guerra dels Trenta Anys, que va involucrar els països d'Europa entre els anys 1618 i 1648. A mesura que passaven els anys s'hi anaven afegint diversos estats d'Europa. La derrota de Suècia el 1635 va traslladar el focus del conflicte a França, entre els anys 1635 i 1648, quan el cardenal Richelieu, nomenat president del Consell

Reial pel rei Lluís XIII, va declarar la guerra el 1635 al rei Felip IV de Castella. Amb la pau de Westfàlia el 1648 es va posar fi a aquesta guerra, però les lluites entre les corones de França i Castella no van concloure fins al 7 de novembre de 1659 amb la signatura del tractat dels Pirineus, quan França es va annexionar el Rosselló, el Conflent, el Vallespir i part de la Cerdanya.

Si bé la meva branca en aquells moments estava a Rocacrespa, dins del terme de Cubelles, dels llibres d'actes que deuriem existir, només se n'ha conservat el que abasta des del 1649, quan va començar un fort brot de pesta bubònica, fins al 1713, al cap de poc temps que la vila de Cubelles fos presa per les tropes enemigues. Aquestes actes van ser redactades pel rector de Cubelles, mossèn Ramon Minguella. Els rectors acostumaven a fer de secretaris del comú —nom que rebia l'ajuntament—, ja que eren de les poques persones que dominaven l'escriptura. Millor sort, però, van córrer els llibres pertanyents a Calafell, on hi continuaven vivint altres branques dels Rovirosa, els quals, si bé no es conserven des de l'inici de la formació del comú el 1493, sí que han sobreviscut alguns exemplars de manera discontinua des del 17 d'abril de 1558.

Una interessant i enriquidora mostra dels fets produïts a conseqüència de la Guerra dels Trenta Anys que van afectar directament la població, són les actes redactades pel rector Miquel Comelles, i continuades per mossèn Joan Sala, que recullen les reunions celebrades pel Consell a partir de la segona meitat del mes de juny de 1639 i els acords a què van arribar. Concretament, la del dia 21 de juny de 1639, el batlle, Marc Manyer, convoca el Consell a toc de campana, com era el costum, per posar en coneixement dels senyors jurats —Jaume Malivern, Pere Rovirosa i Pere Soler—, amb l'assistència de la majoria dels membres que formen el Consell, de la necessitat de reunir dues-centes lliures en concepte de salaris de soldats per al servei de sa Majestat Felip IV, amb la finalitat de contribuir a la resistència de Perpinyà, a causa de la guerra que manté amb França per la invasió del comtat del Rosselló, del Principat de Catalunya. Les persones elegides per dur a terme aquesta gestió van ser Pere Rovirosa i Josep Huguer.

Primer full de l'acta del Comú de Calafell de 21 de juny de 1639 en què s'acorda la sol·licitud d'un préstec de 200 lliures a fi de contractar soldats per al rei Felip IV

Durant aquesta reunió, es va arribar a l'acord de que caldria demanar un préstec, i que els avaladors serien tant la mateixa Universitat, com a institució -també coneguda com a comú, actualment alcaldia-, com tots els seus membres, els que hi eren presents a la reunió i els absents. Les càrregues serien traspassades als membres que ocupessin en el futur els diferents càrrecs electes, fins a la liquidació total del préstec. A partir del càlcul en funció de l'acord a què es va arribar amb el prestador -que les dues-centes lliures manlevades serien retornades a raó de deu lliures anuals-, el deute hauria de quedar saldat al cap de vint anys¹.

El 29 de juny d'aquell any, les dues persones designades per complir el mandat del batlle, es desplacen al despatx d'Antoni Martí, notari de Vilafranca del Penedès, juntament amb Joaquim Morenes, comerciant de la vila del Vendrell, que és qui fa el préstec de les dues-centes lliures que la Universitat necessita per al salari dels quatre soldats. S'estipula que aquest censal o préstec s'anirà retornant en mà directament al prestador, Joaquim Morenes, a raó de deu lliures anuals al seu domicili del Vendrell. Tot seguit, Pere Rovirosa i Josep Huguer firmen l'àpoca o rebut, conforme han cobrat la quantitat sol·licitada.

El 2 de setembre de 1639, el Comú convoca consell per donar a conèixer a la població de Calafell el desglossament de les dues-centes lliures. Es torna a recalcar que el préstec és degut a la contribució que se li ha exigit al poble per contractar quatre soldats i mig -tal com apareix escrit literalment-, per a la defensa del comtat del Rosselló de la invasió de l'enemic francès. El detall de les despeses les presenten Pere Rovirosa, com a jurat, i Josep Huguer, com a membre del consell. El gruix de la despesa

¹ Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona. Manual notarial del 9-11-1636 al 21-5-1657, núm. 33, capsa 4, pàgines 94 a 102. Rector Miquel Comelles

va destinat a la contractació dels soldats, de dos dels quals se'n sap el nom: Antoni Ferrer, del terme de Foix, vegueria del Penedès, i Bernat Roca, de la Granera, bisbat de Vic. El detall que en fan és el següent:

- 60 lliures per dos soldats, que consten en l'època o carta de pagament en poder de Francesc Rigual, notari del reverend ardiaca del Penedès, de 3 de juliol de 1639.
- 60 lliures per dos soldats, a Guillem Bo, blanquer de Vilafranca del Penedès, i a Jacint Ricard, ferrer de Cubelles, com consta en l'època en poder de Francesc Rigual, notari de Vilafranca del Penedès, de 29 de juny de 1639.
- 15 lliures pel mig soldat que es van donar als jurats de Banyeres, com consta en època rebuda en poder d'Antoni Martí, notari de Vilafranca del Penedès, a 26 de juny de 1639.

De la resta de les 200 lliures, els síndics presenten albarans al Consell de com les han gastades: flascons, *flasquillos* —emprats en els arcabussos—, metxa, pólvora, bales, redacció de documents, salaris i dietes de personal de les dues persones que van realitzar les gestions i que, a més, es van encarregar de transportar soldats cap a Igualada. El Consell en ple, satisfet dels comptes presentats, agraeix als síndics els esforços i l'interès que s'han pres per la Universitat. Van firmar aquesta acta en caràcter de testimonis: Pau Huguer i Ramon Ferran pagesos de Calafell².

El que va resultar més irònic de tot plegat és que, just un any després d'haver iniciat els tràmits per endeutar-se per contribuir a les despeses dels soldats que el rei els demanava, el 7 de juny de 1640, va esclatar al Principat de Catalunya la Guerra dels Segadors (1640-1649), una guerra civil superposada dins d'una guerra europea, la dels Trenta Anys (1618-1648), que va obligar la gent a defensar-se de les tropes hispàniques que ara els atacaven de ple, amb el capità Pedro Fajardo de Zúñiga i de Requesens, marquès de los Vélez, apostat amb les seves tropes al castell de la Suda de Tortosa.

Les repercussions d'aquesta guerra a Catalunya van ser molt directes. Les despeses militars eren molt elevades i van deixar les arques reials molt malmeses. Felip IV de

² Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona. Manual notarial de 9-11-1636 a 21-5-1657, núm. 33, capsa 4, pàgines 121-122-123. Rector Miquel Comelles.

Castella i el comte duc d'Olivares van buscar la manera de fer recaure part del finançament sobre la corona catalanoaragonesa, i va exigir una contribució tant en armes com en homes, la qual cosa va representar el trencament entre el Principat i el rei.

La situació geogràfica de Catalunya entre les dues corones de França i Castella sempre l'ha empès a involucrar-se i prendre partit per un bàndol o l'altre, i la invasió francesa del Rosselló va ser providencial per al rei de Castella per forçar a intervenir militarment els catalans i aconseguir introduir les seves tropes dins del nostre territori. Les constitucions catalanes, que el rei castellà havia jurat respectar, recollien el dret dels catalans d'assistir-lo de manera voluntària i en cap moment per imposició. Però davant la negativa de contribuir a aquesta causa i les pressions a què es va sotmetre al president de la Generalitat, Pau Claris, van desembocar en la detenció del representant del braç militar integrat per la noblesa, Francesc de Tamarit, el qual va ser empresonat tot seguit en una de les torres de la plaça del Blat (aquestes dues torres donaven l'entrada al *cardus* de la *Barcino* romana, a banda i banda de l'actual carrer de la Llibreteria, que desemboca a la plaça de l'Àngel, de Barcelona), sota l'acusació de no facilitar les lleves i els allotjaments, tal com corresponia al seu càrrec.

El 22 de maig de 1640 es va produir a Barcelona una protesta dels pagesos revoltats contra la presència de terços, que eren unitats militars d'infanteria de l'exèrcit reial integrades cada una d'elles de tres mil homes entrenats professionalment per a la lluita. Els pagesos van entrar a la ciutat amb l'excusa de perseguir els soldats que havien atacat la parròquia de Sant Andreu del Palomar, i van aprofitar-ho per alliberar Francesc de Tamarit. Això va ser el preludi del que va succeir dues setmanes més tard. A començaments del mes de juny, època de collita, els segadors acudien a Barcelona per contractar els seus jornals. El 7 de juny, dia del Corpus Christi, els pagesos altre cop tornen a Barcelona per protestar contra el mal govern del comte duc d'Olivares i els excessos que els comporta la contribució a la guerra dels Trenta Anys, perquè han de mantenir els soldats allotjats dins les cases de les poblacions, i suportar les violacions de les dones i les destrosses de cases i cultius. Alhora va córrer el rumor que un pagès havia estat mort, i això va acabar d'encendre els ànims, ja per sí mateixos prou caldejats, i va empènyer a una creixent multitud a dirigir-se al palau del virrei amb la intenció de calar-hi foc i penetrar en aquells convents on alguns magistrats i soldats s'havien amagat buscant refugi. Durant els aldarulls es calcula que hi van haver entre

dotze i vint morts però la que va tenir més ressò va ser la del virrei, Dalmau de Queralt, comte de Santa Coloma, que va ser trobat mort per arma blanca entre les roques de Montjuïc quan intentava embarcar en una galera reial.

Tot Catalunya es va convertir en un polvorí amb diferents focus de lluita. El setembre d'aquell any l'exèrcit de Felip IV de Castella, a les ordres de Pedro Fajardo de Zúñiga i Requesens, marquès de Los Vélez, va ocupar la ciutat de Tortosa i hi va instal·lar el quarter general al castell de la Suda, una antiga fortalesa estratègicament bastida damunt d'un dels turons de la ciutat des d'on es divisa bona part de la zona i del curs del riu Ebre, construïda per Abd-Al-Rahmān III al segle X sobre l'antiga acrópoli romana de Dertosa. Durant l'ocupació, el marquès de Los Vélez hi va instal·lar una guarnició de 23.000 infants, 3.000 genets i 24 canons, i el va convertir, d'aquesta manera, en centre estratègic i en el punt de sortida dels seus homes cap als diferents llocs de combat.

Vista actual del castell de la Suda a Tortosa

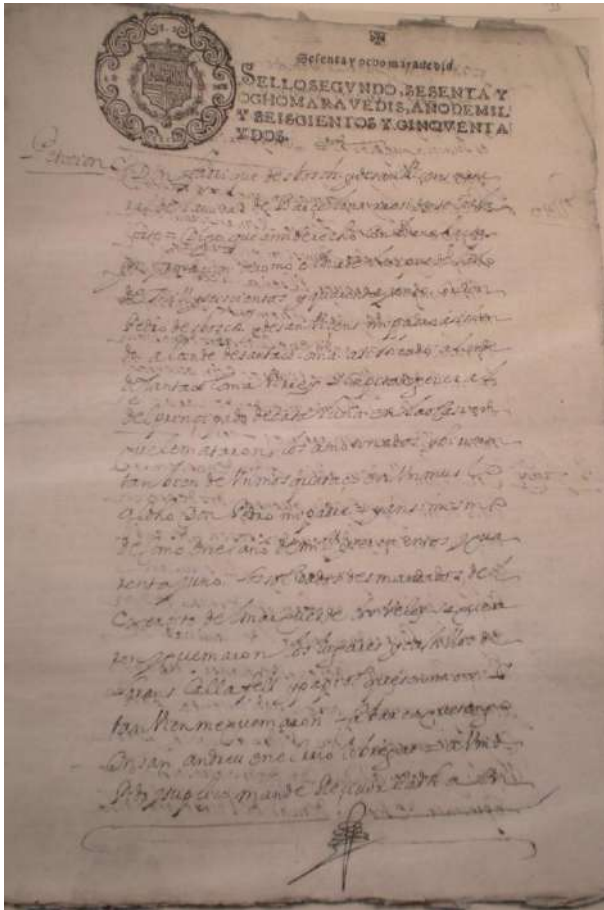
El 24 de desembre, el marquès de Los Vélez juntament amb el seu exèrcit entra a Tarragona sense trobar-hi resistència; va continuar travessant el Penedès amb la intenció de dirigir-se cap a Barcelona, on va ser derrotat pels francesos a la batalla de Montjuïc el 26 de gener de 1641. Els francesos havien acceptat la petició d'ajuda sol·licitada pels catalans, fet que va obligar les tropes castellanes a retirar-se de nou cap a Tarragona, on van arribar el 3 de febrer. Durant els mesos de maig i juny els voltants

d'aquesta ciutat es van convertir en camps de batalla. El 9 de maig, el fort de Salou va caure en poder de les tropes franceses, i el dia 13, a les 10 del matí, va començar la batalla de Constantí, que va provocar la rendició de la guarnició que aniria a refugiar-se a Tarragona. A mesura que passava el temps, el descontentament de la població catalana, ara provocat pel comportament de les tropes aliades franceses, anava en augment davant del tracte de domini vexatori que imposaven a la gent, amb nous robatoris, violacions, saquejos... A partir de 1642 la cruesa de les lluites es trasllada més al nord, a Lleida i al Rosselló. El 7 d'octubre de 1649 es torna a ocupar el Vendrell, Calafell i l'Arboç; el dia 16, Vilafranca del Penedès, i posteriorment, diverses poblacions del Garraf, com Sitges i la Vilanova de Cubelles, la actual Vilanova i la Geltrú. El juliol de 1651 l'exèrcit castellà, un cop recuperada Tortosa, torna a intentar la conquesta de Barcelona, que va acabar capitulant.

Pocs mesos després del naixement del primer fill de Guillem Rovirosa Gili i Anna Castellet Ros, a la veïna població de Calafell, d'on procedien els Rovirosa i on continuaven vivint algunes de les branques de la família, els seus habitants eren testimonis el mes de gener de 1641, del saqueig i incendi del castell a mans de l'exèrcit reial del marquès de Los Vélez durant el seu pas per aquestes terres de camí cap a la conquesta de Barcelona. Sobre aquest fet de Calafell hi ha dipositada a l'Arxiu de la Biblioteca de Catalunya una acta de compareixença redactada a Madrid davant del notari Marcos Martínez León, escrivà del rei, a instàncies de Frederic Desbosch, fill de Pere Desbosch i de Sant Vicenç, senyor del castell de Calafell. Els Desbosch però, tenien la seva residència habitual a Barcelona. L'acta en qüestió recull amb detall els successos ocorreguts aquell 7 de juny de 1640, i els fets que va viure personalment durant el Corpus de Sang a Barcelona, juntament amb les declaracions d'alguns testimonis de persones del seu entorn, la majoria de les quals són militars pertanyents a la noblesa catalana, que corroboren allò que hi exposa.

El document comença relatant: *«...de como yendo con Don Pedro Desbosch y de Santvicens, mi padre, asistiendo al conde de Santa Coloma, virrey y capitan general del Principado de Cataluña, que le mataron los amotinados, y hirieron tambien de un mosquetaço en un muslo a Don Pedro, mi padre, y asimismo como en el año de mil y seiscientos quarenta y uno los soldados mandados del exercito del marqués de los Velez*

se fueron quemando los lugares y castillos de Llorenç, Calafell y Papiol que son mios y tambien quemaron la barca que tengo en Sant Andreu en el rio Llobregat».

Primer full de l'acta de compareixença de Frederic Desbosch i de Sant Vicenç, de data 4 de novembre de 1652. (Arxiu de la Biblioteca de Catalunya)

Tot seguit intervé com a testimoni Agustín Berardo, natural de la ciutat de Barcelona, corroborant allò que Frederic Desbosch havia exposat però afegint-hi alguna informació més. Després d'haver prestat jurament i contestat les preguntes que li van fer, digué que: «...conocia a Pedro Desbosch y de Santvicenç y al dicho hijo Don Fadrique, por tiempo de mas de veinte años los quales save son naturales de la dicha Ciudad de Barcelona y que por el dia de Corpus del año pasado de mil seiscientos y quarenta que el dicho don Pedro Desbosch asistiendo al conde de Santacoloma Virrey y Capitan general del principado de Cataluña la gente que se amotinó de la Ciudad pasando el susodicho por el corredor que pasa

de la atarazana al baluarte del Rey le dieron un mosquetaço que le hirieron con una bala y pasando el muslo derecho porque asistia y acudia a las ordenes de dicho Virrey acudiendo juntamente al lado de dicho Virrey Don Fadrique hijo de Don Pedro Desbosch el qual es testigo y estava presente dentro de la atarazana acudiendo tambien a la orden de dicho Virrey, y asimismo este testigo en el año de mil seiscientos y quarenta y uno oyo decir a muchas personas de Cataluña y de otros lugares del dicho Principado como los soldados del exercito del marques de los Velez saquearon y quemaron los castillos y lugares de Llorens, Calafell y Papiol que son del dicho Don Fadrique Desbosch y tambien quemaron la barca que el susodicho tiene en San Andreu en el rio Llobregat, quedando dichos lugares y castillos asolados. Todo lo qual este

testigo lo save por las raçones dichas y averse hallado presente». Per situar-nos millor en el lloc dels fets, l'indret on va ser ferit de gravetat Pere Desbosch y de Sant Vicenç, el baluard del Rei, també era conegut com el baluard del Mar ja que estava situat a tocar de les drassanes, prop del mar, en direcció a la muntanya de Montjuïc. És on avui en dia està ubicada la plaça de les Drassanes coneguda popularment com la plaça del Carbó.

Cada un dels testimonis aporta alguna dada més que va completant les declaracions anteriors. Així doncs, don Francisco de Samenat -molt probablement el mestre de camp Francesc de Sentmenat del terç de Piera-, de trenta anys, després de manifestar que coneixia a Frederic Debosch i de Sant Vicenç des de feia quinze anys, va afegir que els amotinats van disparar un mosquetó i la bala va traspasar la cuixa dreta del seu pare, Pere Desbosch, que va quedar molt mal ferit. A continuació presta jurament i fa declaració don Lluís de Peguera, de cinquanta-cinc anys, natural de Torrelles. Els Peguera pertanyien a l'aristocràcia militar catalana sorgida de la unió entre Guillem de Peguera i de Montbui i de Maria Graidà de Cruïlles i de Vilafranca, senyora de Foix i de la quadra de Torrelles de Foix, els quals a començaments del segle XVII estaven en possessió del lloc de Foix i de la quadra de l'Albareda i de la Llombarda. El seu relat no es diferencia en els trets principals. De la mateixa manera que l'anterior, confirma que l'exèrcit del marquès de Los Vélez va saquejar i incendiar els castells de Llorenç, Calafell i Papiol i la barca de Sant Andreu al riu Llobregat. Indica que els testimonis ho saben per haver-ho sentit dir públicament: *«...a todos los ciudadanos de la ciudad de Barcelona y a otras personas del principado y quando hirieron al dicho Pedro Desbosch y ser público y notorio en el dicho principado y [ser] la verdad para [por] el juramento [prestado]»*.

El següent a testificar és don Francisco Jihber [Gibert], de trenta-sis anys, *«natural de Montfalcó y señor de dicho lugar»*, resident en aquell moment a la cort de la vila de Madrid. La seva declaració ratifica les anteriors, però narra que: *«...este testigo lo sabe porque estando dentro de la ciudad y portal se decia entre todos los ciudadanos que era publico y notorio asimismo y oyo decir este testigo estando en la ciudad como los soldados desmandados del exercito del marques de los Velez quemaron y saquearon los lugares de..., y viniendo este testigo de la ciudad de Barcelona a esta corte que fuera a pasar por la dicha barca que llegando a ella la vio quemada y sin passaje y pregunto que quien la havia quemado y dijeron que los*

soldados del exercito del marques de los Velez». El segueixen don Francisco Pons, de trenta anys, de la localitat de Montsonís, i Dalmau de Iborra, baró de Bellera, de cinquanta-cinc anys, el qual va anar a Barcelona per veure a Pere Desbosch a casa seva, on estava allitat de gravetat per la ferida de bala que va rebre, i a conseqüència de la qual va morir posteriorment.

A continuació declara Ramon Chemar [Xammar], de quaranta-un anys, mestre de camp d'infanteria, natural de Perpinyà, el qual manifesta que coneix la família Desbosch des de fa setze anys, sense que la seva declaració difereixi de les anteriors. El segueix Don Jusepe de Rocaverti [Josep de Rocabertí], de quaranta anys, mestre de camp, natural de Barcelona, però resident a la cort de Madrid, i indica que coneix els Desbosch, pare i fill, des de fa vint anys. Després de referir-se al saqueig i l'incendi dels tres castells i de la barca situada a Sant Andreu, al riu Llobregat, afegeix que: «...*al tiempo que cuando se retiro dicho exercito este testigo se salio de la ciudad de Barcelona y se vino con el dicho exercito y passo por los dichos lugares y los sitios quemados, los cuales save son de dichos Don Pedro y Don Fadrique*».

El document acaba amb la resolució de don Antonio Méndez de Lara, tinent corregidor de la vila de Madrid: «...*haviendo visto el pedimento, manda que de todo ello se de a Don Fadrique Desbosch y de Santvicenç el traslado o traslados que pidiese, signados y en autentica forma para el efecto que los pide, a los cuales y a este original para que balgan y agan fe en juicio y fuera de su Merçed y expone su autoridad y judicial decreto quanto a lugar de derecho y lo firmo = Don Antonio Mendez de Lara = Antemi Marcos Martinez Leon, escrivano del Rey =*». El document és de 4 de novembre de 1652³, vint-i-dos dies després que la guerra dels Segadors es donés per acabada el 13 d'octubre d'aquell any, quan Barcelona, després de catorze mesos de patir el setge i exhausta per la falta d'aliments i l'aparició de la pesta bubònica, va caure en mans de l'exèrcit de Felip IV.

Durant aquells fets, els nostres avantpassats Rovirosa de la quadra de Rocacrespa, a Cubelles, feia aproximadament uns noranta anys que s'hi havien instal·lat, arran del matrimoni de Jaume Rovirosa, procedent de la Graiera de la veïna

³ Arxiu de la Biblioteca de Catalunya, topogràfic 556/IV, reg. 30576.

població de Calafell, amb Elisabet Gassó de Cubelles, a voltants de 1550, on van formar la seva família. En el moment que van succeir aquests fets, el tronc d'on ell procedia i la resta de branques que es van quedar a Calafell, van ser testimonis directes, juntament amb la resta de la població, de l'incendi i del saqueig del castell, situat damunt d'un turó de roca viva, que va quedar destruït i la muralla enderrocada, a finals del mes de gener de 1641.

Aspecte actual del castell on s'aprecia el campanar de l'església i el comunidor, amb les tombes antropomorfes excavades a la roca als peus de l'església

La meva recerca genealògica m'ha dut per terres de l'Alt i Baix Penedès i el Garraf, però, malgrat que la documentació consultada procedeix concretament dels diferents arxius comarcals i parroquials d'aquestes contrades, cal pensar que les ordres que els batlles rebien amb relació al reclutament de soldats i de les persones per formar part dels sometents, obligava als elegits a dirigir-se allà on fos menester d'arreu del Principat.

A la Vilanova de Cubelles —l'actual Vilanova i la Geltrú—, el primer diumenge posterior al Corpus de Sang, el 10 de juny de 1640, els membres del consistori, amb el batlle Pau Montserrat al capdavant, es reuneixen en consell general per debatre la situació. S'exposa que, tenint en compte que la població està mancada de municions per defensar-se davant de l'atac dels enemics: «...*la maior part ha determinat que·s compre un quintar de pólvora, un quintar de bales y dos de metxa y que se adoben les armes*». La següent reunió té lloc diumenge 8 de juliol, i s'hi proposa que, després de tenir coneixement que alguns particulars de la vila disposen d'arcabussos que poden ser útils per a la guerra, se'ls pagui pel seu valor d'acord amb allò que estigui estipulat. En el consell de diumenge, 5 d'agost, s'exposa que s'ha observat la falta de munició entre els habitants de la vila, tant de bales com de pólvora, i es decideix que s'agafi la que posseeix el carlà, al qual se li paga d'acord amb les possibilitats de cadascú. Diumenge, 30 de setembre, es reuneixen de nou i s'exposa que: «...*per quant se ha de extraurer soldats per la guerra conforme esta manat ab cartilla dada en Vilafranca a 26 del present mes, se trauran a sorts lo numero de soldats*».

A mesura que van transcorrent els dies, la necessitat de protegir adequadament la població de les viles i els pobles del principat van augmentant a la mateixa velocitat que ho fan les despeses que els consistoris es veuen obligats a satisfer. En la reunió de diumenge, 7 d'octubre, els membres del comú decideixen manllevar diners mitjançant un censal fins a la quantitat de vuit-centes lliures, a més d'haver de comprar cinquanta arcabussos. Determinen que: «...*aquells que no voldran fer les guardas se·ls posara pena de tres lliuras*», i conclouen que, si els amos dels llauts no volen fer-se a la mar, «*que·s creman los rems*».

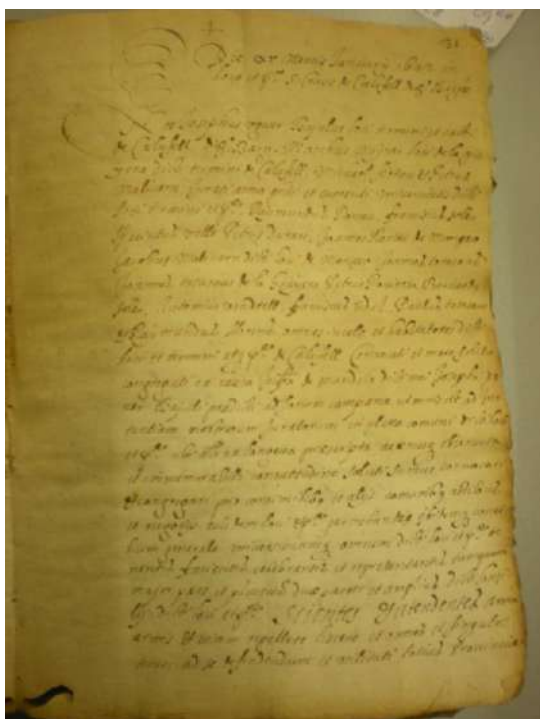
Va arribar l'esperat però alhora temut moment de demanar homes per anar a la guerra. El consell, reunit de nou dijous dia 11, debat que, atès que els soldats de la present vila [Vilanova] no hi volen anar «*que no se·ls face alè de promesa que sempre que al cap de un mes no enviam altres soldats, en tal cas se·ls pague als soldats lo salari doble*». També es determina que els soldats han de fer un bon ús dels arcabussos i mosquetons i que, en cas contrari, els hauran de pagar, i l'amo s'haurà de fer càrrec del seu mosso o el pare del seu fill. Dimarts, 23 d'octubre s'escullen els soldats i un alferes que hauran de començar els serveis el mes vinent, i es nomena un capità per al següent. Finalment, van ser escollits a sorts, pel sistema de rodolins, «*les persones en lo llibre de*

registre de la Cort de la present vila contingudes». El dia 26 es decideix elegir dues persones que facin d'escorta per al transport dels diners que es necessiten per pagar els salaris dels soldats.

En el consell que van celebrar dijous, 6 de desembre, decideixen treure a rodolins els vint-i-cinc soldats que han de formar part de la tercera lleva. D'aquests, cinc s'ofereixen voluntaris per anar a la guerra: «*Barthomeu Llanussa, Hyeronim Güell, Joan Nin de la Casa del Capita, Pere Llampayes y Barthomeu Puig, fadri*», mentre que els restants vint soldats van ser elegits a sorts.

Passats uns mesos, el 29 de juny de 1641, es tornen a rebre ordres perquè es faci una nova lleva i s'escullen dotze prohoms de la vila perquè acompanyin els senyors jurats i facin una avaluació de quines poden ser les persones aptes per anar a la guerra, veure les que siguin declarades exemptes —és a dir, els majors de cinquanta anys i els menors de vint—, els que estiguin ocupant càrrecs al servei de la vila, i els mariners i altres persones que amb el seu treball i ofici són productius a l'exèrcit. Es proposa que aquests salaris es paguin a la Diputació General de Barcelona, juntament amb els dels set soldats reclutats anteriorment, a raó de quatre sous diaris.

La demanda d'homes per anar a la guerra va esdevenint més freqüent i precipitada i és per això que a la reunió del 18 d'agost de 1641 es posa sobre la taula el nou manament que s'ha rebut, que els ordena que en el termini de vint-i-quatre hores el sometent es dirigeixi cap a Vilafranca del Penedès. Endemés, s'exposa la necessitat de subministrar un quintar de pólvora, un de metxa i un altre de bales. En un altre punt, se'ls demana l'enviament de més soldats, aquest cop per destinar-los a Tarragona. El comú acorda l'aixecament del sometent format per voluntaris i, si no fossin suficients, caldria treure'ls pel sistema de rodolins, i assignar-los un salari de sis sous. Tornats a reunir tres dies després, decideixen que es trauran a rodolins vuit homes d'entre els setze que van formar part de l'última lleva, a excepció d'aquells que estan malalts, són grans o bé han estat destinats a l'altra lleva.

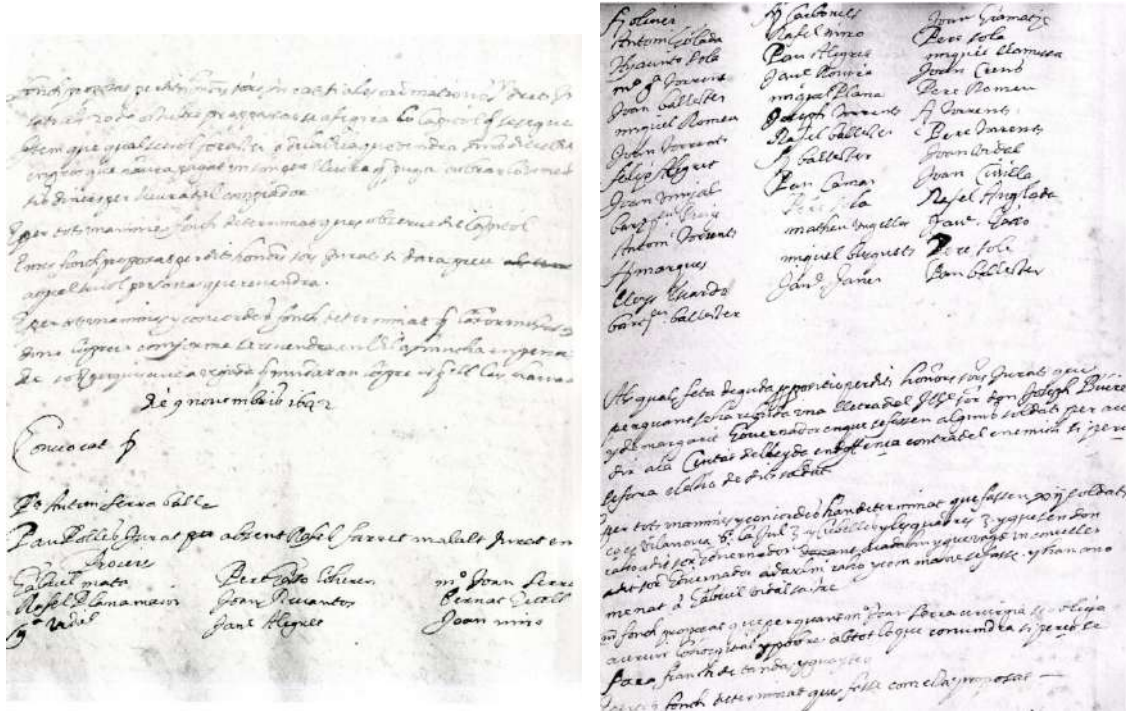
Acta del Consell de Calafell de 15 de gener de 1642 en la qual s'informa de la compra de material bèl·lic.

Les mancances de subministraments es fan cada cop més dramàtiques i el 15 de gener de 1642, Josep Huguer, batlle de Calafell, els tres jurats —Marc Manyer, de la quadra de la Graiera de Calafell, Miquel Ferran i Pere Malivern— i els membres del Consell, entre ells Pere Rovirosa, són reunits a la plaça pública, a toc de campana, com de costum, per anunciar públicament la necessitat de proveir la població d'armes i munició, amb l'objectiu de fer front la defensa dels habitants. Per unanimitat, s'acorda la compra de cinc arcabussos, dues arroves de pólvora, dues de bales de plom, i una de metxa per a les armes. Els testimonis signants de l'acta són Rafael Olivas, del Vendrell, i Joan Foix, de Creixell, amb l'anotació del rector, Joan Sala⁴.

El 2 de setembre de 1642 el Comú de Vilanova es veu obligat a fer una crida per controlar les existències de blat. Queda prohibit que cap vilatà pugui treure'n de la població i a aquest efecte els portals de la muralla estaran vigilats per controlar que no entrin raïms robats ni que surti blat a l'exterior, per la qual cosa s'acorda que, per fer les guàrdies, es destinaran deu homes per cada seixanta cases i s'ordena que el blat que està embarcat retorni dins de la vila. El tema de la reunió mantinguda el 9 de novembre és la carta de Josep Margarit i de Biure, governador de Catalunya, en què sol·licita l'enviament de soldats per defensar de l'enemic la ciutat de Lleida. Els membres del consell decideixen, per unanimitat, el reclutament de dotze soldats repartits de la manera següent: sis procedents de Vilanova, tres de la Geltrú i tres que els correspon a Cubelles i les seves quadres. S'escull Gabriel Vidal, sastre de professió, conseller de Vilanova, perquè es presenti davant del governador per informar-lo i per rebre instruccions de com

⁴ Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona. Manual notarial del 26-5-1640 al 1-8-1677, núm. 40, capsa 6, pàgines 31v a 33v i rv.

vol que es faci aquesta operació. En un altre apartat dels temes a debatre, es decideix que Joan Serra, metge i cirurgià, per raó de la seva professió quedarà lliure de ser reclutat i de fer les guàrdies de la muralla.

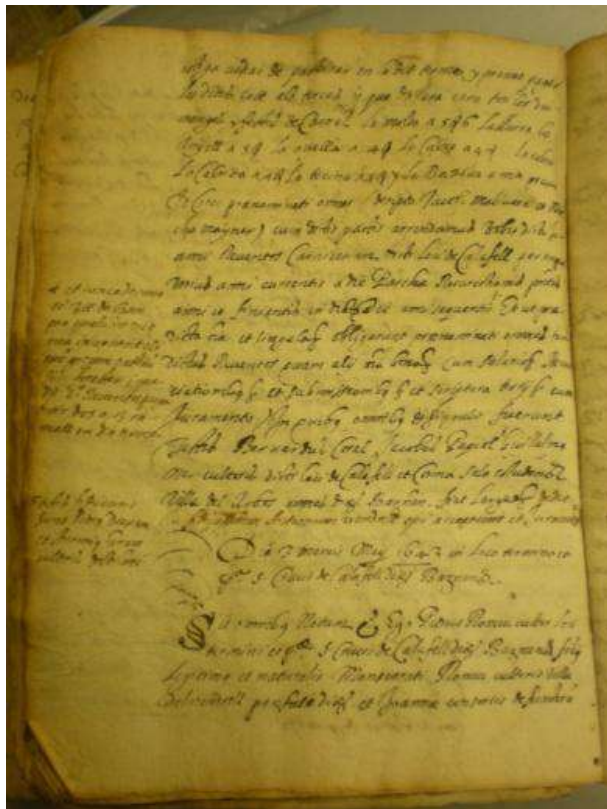
Acta del consell de 9 de novembre de 1642 del reclutament de dotze soldats per a la defensa de Lleida (Arxiu Comarcal del Garraf)

El 29 de novembre de 1642 es tornen a reunir, aquest cop per respondre les demandes rebudes del comú de Calafell, que sol·liciten el seu ajut perquè els enviï set o vuit homes que facin guàrdia per protegir els pagesos mentre llauren la terra. S'acorda que hi aniran set persones, a les quals se'ls pagaran sis sous per persona i dia, ja que Calafell col·labora donant-los pa i vi. Per acabar, el 8 de desembre de 1645 té lloc una nova reunió. Entre altres qüestions, es determina que, atès que gràcies a la intervenció dels pares caputxins s'ha aconseguit expulsar els soldats de la vila, a canvi se'ls concedeixi un ajut per a l'edificació del convent. Aquest ajut es materialitzarà amb el lliurament de dues-centes lliures, a les quals se n'afegiran tres-centes més, si durant la resta de la guerra s'arriba a aconseguir que els soldats no s'allotgin dins de la vila. També s'acorda el pagament als traguiners que s'han encarregat de portar els bagatges dels soldats, a raó de deu sous per dia per a les cavalcadures grans i vuit sous per a les petites; es proposa i s'acorda el subministrament de dues quarteres de civada i el

pagament de les vint lliures que es van prometre al coronel a canvi que els soldats de Sitges no s'allotgessin a Vilanova. En la mateixa reunió s'acorda que es destini a càrrec del consistori un guàrdia a l'església de Cunit, i també: «...a Darró y a-la Iglesia. Fonch proposat y determinat que-s donen sis lliures lo Any al hermità de Sant Gervasi pagadores de mig en mig Any». (Actualment Darró o Adarró es troba al final del passeig marítim de Vilanova i la Geltrú, en un territori habitat pels cossetans, una de les tribus ibèriques, on van viure entre els segles V i I aC. Damunt seu, posteriorment, es construí una vil·la romana que va perdurar fins al segle IV dC, quan va ser abandonada i utilitzada com a necròpolis fins al segle VI dC. L'emplaçament més antic correspondria al turó de Sant Gervasi, on, més tard es va construir una ermita, que és, precisament, la citada en aquesta acta del comú).

Enrere havia quedat el dur hivern de 1642, i malgrat que la guerra continuava, es procurava que el funcionament de les poblacions es veiés afectat el menys possible. El 7 d'abril de 1643, es torna a reunir el Comú de Calafell, però aquest cop era per tractar el tema del lloguer de la carnisseria del poble. El batlle continuava sent Josep Huguer, però els jurats havien canviat i els que ara ostentaven el càrrec eren Jaume Malivern, de la quadra de Montpeó, Antoni Vandrell i Jaume Totosaus, de Calafell, i novament trobem Pere Rovirosa com a conseller.

Durant la reunió, s'exposa que Joan Raventós, mercader de Vilanova, s'ha compromès a pagar 50 lliures per regentar la carnisseria de Calafell durant un any. Però, tenint en compte la situació bèl·lica que s'està vivint, posa com a condició que, si durant aquest any li prenen el ramat de bèsties, la Universitat de Calafell es comprometi

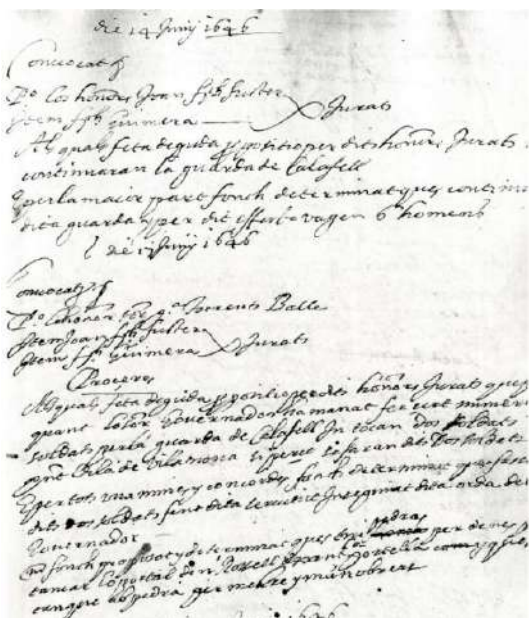

Segon full de l'acta de 7 d'abril de 1643 que recull els preus de les diferents classes de carn.

a pagar-li 200 lliures per una sola vegada, i que el valor en escriu que representi la resta de bestiar que es pogués perdre correrà a càrrec seu. Afegeix, no obstant, la condició que, si a Calafell hi hagués un perill extrem per la presència de les tropes castellanes i, si per aquesta raó es veiés obligat que el bestiar hagués de sortir del terme, pagaria 50 lliures de prorrata, amb el pacte que es prohibeixi que qualsevol altra persona del terme pugui tenir-hi el seu bestiar. En aquest cas, vol que el ramat sigui considerat i atès com a bestiar de guarda, al qual cal proveir-lo de les pastures necessàries per alimentar-lo dins del terme. Per part seva, promet pagar les 50 lliures en tres terminis, i que subministrarà carn tots els diumenges i festes de carnal, al preu següent:

- el moltó a 5 sous i 6 diners la lliura
- l'anyell a 5 sous la lliura
- l'ovella a 4 sous la lliura, al mateix preu que el cabró, la cabrida i el porc

Finalment, s'acorda l'arrendament de la carnisseria a Joan Raventós durant un any, a partir de la Pasqua de Resurrecció. Aquest contracte finalitzarà el mateix dia de l'any següent.⁵

Acta del comú de Vilanova del 14 de juny de 1646, en la qual s'envien sis homes a Calafell, i la del dia 17, amb dos soldats. (Arxiu Comarcal del Garraf)

Pel que fa a la prestació de serveis a Calafell per protegir els pagesos durant els treballs dels camps, tornarien a ser requerits, tal com s'esmenta a l'acta de l'11 de juny de 1646, per un període de vuit dies a partir de la data d'aquell mateix dia.

Aquest cop, però, es va decidir que s'informés: «a su Altesa donant-li raho com alguns han desistit a la guarda de Calafell». Malgrat la negativa dels que s'havien d'encarregar de fer aquestes vigilàncies, el

⁵ Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona. Manual notarial del 26-5-1640 al 1-8-1677, núm. 40, caps 6, pàgines 69v i rv

consistori, en la reunió que va tenir lloc tres dies després, el 14 de juny, acorda que es continuarà donant-los protecció i que s'enviaran sis homes. Però el dia 17 exposen que ara el governador, Josep Margarit i de Biure, ordena enviar alguns soldats per a la guàrdia de Calafell, i, finalment, pertoca que en siguin dos, els quals són enviats d'immediat.

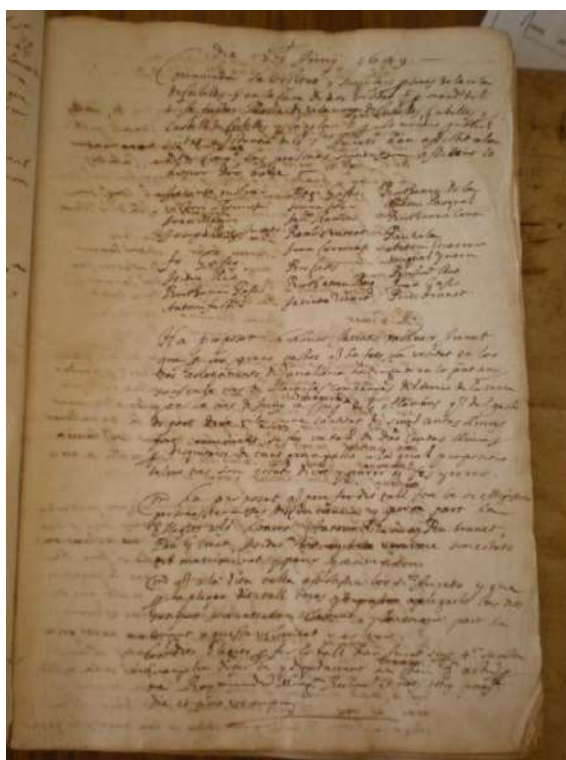
Els anys van passant, les arque de les poblacions encara estan més buides, i la gent està cansada i desgastada per tots aquests anys de guerres. A més, cal sumar-hi les dificultats per treballar al camp, tal com hem vist, i recollir els fruits que dóna, la qual cosa fa que empitjorin les condicions alimentàries, sanitàries i anímiques de la població. És per això que, de nou, el 2 de juliol de 1646, es determina tornar a fer una crida on: *«ninguna persona puga vendre blat a ningun foraster sots pena de 10 lliuras sens clementia dels senyors Jurats»*.

El 8 d'agost, el consell determina que: *«...per quant lo enemich esta al Vendrell si perço se fara un cert numero de gent per dar socors a-la terra»*. A partir d'aquest moment la petició d'efectius humans i logístics és constant. El 4 de setembre ja no es demanen alguns homes sinó tota una companyia ja que: *«...per quant su Altesa ha feta una cartilla e per-tant y manant que-s fassen 3 companyies ab Capitans i estigan previnguts ab provisions i monicions... 1) En continent [a continuació] foren anomenats Capita Joan Reventos, Alferes Bernat Güell y Sargento Francesc Ballester 2) Pau Alegret Capita, Alferes Pau Pollés y Sargento Francesc Farret 3) Item Pere Gasso lo hereu Capita, Miquel Llanusa Alferes y Salvador Urgelles Sargento...»*. *«Fonch determinat que per-quant hi ha perill del enemich que perço no se-n puga anar ningu fora que no torne al vespre mateix a pena de 3 lliuras, y aço per vuyt dies [si sobrepassa els vuit dies] sia redoblada la pena»*. Posteriorment, però, el dia 16 de setembre es revoca el nomenament de Bernat Güell com a alferes i s'elegeix Isidre Papiol.

El 20 de setembre tornen a reunir-se arran de l'ordre de Sa Altesa sobre el transport del vi per al seu exèrcit. Es determina que aquells que no els correspongui participar en aquest transport s'hauran d'encarregar de veremar els camps dels que estiguin absents, i a molt estirar cobraran vint-i-dos sous diaris. El transport següent que han de fer a Vilanova es discuteix el 10 d'octubre, seguint les ordres de Sa Majestat de

transportar municions des de Sitges a la població de Cervera a raó d'una lliura diària durant quatre dies. El 17 es reben unes crides, trameses pel rei, que ordenen l'aixecament del sometent, per la qual cosa es determina anar a «Vilafranca a dar orde del fahedor» i el 22, seguint les instruccions del veguer de Vilafranca, s'hi envia Pau Alegret amb la missió de donar explicacions dels moviments que s'estan duent a terme. El resultat d'aquest parlament és que hauran d'enviar-se trenta homes de Vilanova i del seu terme, i proposa que hi vagin els que es van extreure a l'última lleva que va anar destinada a Tarragona amb Pau Montserrat, i que cobrin set sous diaris.

El 10 de gener de 1647, el comú rep ordres d'enviar unes cavalcadures a Sitges amb la missió de transportar blat a Vilafranca del Penedès per al rei des d'aquella població i acorden destinar-ne trenta repartides a raó de vint procedents de Vilanova i les deu restants de la Geltrú. Per motius que desconec sembla ser que la vila, durant la guerra, es va quedar sense el doctor Farrer, per la qual cosa el 18 d'aquell mes requereixen els serveis del doctor Galderic Palegrí en les mateixes condicions que tenia el seu antecessor: quaranta lliures i casa de franc.⁶

De la vila de Cubelles van sobreviure unes actes que comencen l'any 1649 que ens permeten visualitzar de quina manera les disposicions que s'anaven prenent devien alterar la vida dels cubellencs durant els moments que s'estaven vivint. El 27 de juny de 1649, els membres del comú són convocats per fer

Acta del 27 de juny de 1649, proposant fer un repartiment de les despeses dels allotjaments dels soldats alemanys a la vila de Cubelles (Arxiu Parroquial de Cubelles)

⁶ Totes les actes del comú de Vilanova esmentades estan dipositades a l'Arxiu Comarcal del Garraf, ubicat al castell de la Geltrú (Vilanova i la Geltrú).

front a les grans despeses que han representat els dos allotjaments dels soldats de cavalleria que havien tingut aquell any durant el mes de maig per la campanya del terç del de la «Mota» i el del mes de juny quan van haver d'acollir la companyia alemanya. Tot plegat havia costat a la vila cinc-centes lliures. Es va proposar que es fes un tall, que era el repartiment d'un impost entre els que havien de pagar, de dues-centes lliures per compensar aquesta gran despesa. Aquest tall es va aprovar amb el vot a favor de tots els presents excepte el de tres persones. El terç de la «Mota» en realitat és l'exèrcit del mariscal francès, Philippe de La Mothe-Houdancourt, enviat pel rei de França com a resposta a la petició d'ajut dels catalans, que va ser nomenat virrei de Catalunya.

Abans he fet referència al trasbals i als perjudicis que representava per a la població haver d'allotjar els soldats sota el seu sostre, tan en l'aspecte econòmic com per a la integritat física. En aquesta acta en concret, s'indica que els allotjaments del terç del mariscal francès de la Mothe durant el mes de maig i del de la companyia alemanya del mes de juny a Cubelles, van representar unes despeses de cinc-centes lliures, de les quals es proposa repercutir directament a la població la quantitat de dues-centes lliures, ja que les arques públiques no disposen de la quantitat total. D'aquesta obligació, però, n'hi estaven dispensats determinats grups de persones com els clergues, els nobles, els que tenien la categoria de ciutadans i els familiars del Sant Ofici, que precisament eren els que disposaven de cases més àmplies per acollir-los i d'una posició econòmica més folgada.

Però què representava ser familiar del Sant Ofici? Dit de manera molt àmplia, volia dir gaudir d'una sèrie d'avantatges socials i econòmics a canvi de contraprestacions de la mateixa índole. Era considerat el rang inferior de la Inquisició i s'havia d'estar disponible en tot moment per a qualsevol servei encarregat. Aquells que hi pertanyien tenien l'obligació i el deure d'informar i denunciar als tribunals qualsevol fet que tingués lloc dins de la seva comunitat que pogués afectar els interessos de l'Església o relacionat amb les persones que contravenien o incomplien els deures amb Déu, tal com s'espera de tot bon cristià. De fet, la seva figura era la d'intermediari entre el Tribunal i la població. Ser familiar del Sant Ofici representava un alt honor i per ser-ho calia passar amb èxit l'expedient que s'iniciava amb la *puresa de sang*, mecanisme del qual se servia l'Església per comprovar que aquella persona era un cristià pur, i que demostrava que entre els seus avantpassats no hi havia jueus conversos, els anomenats

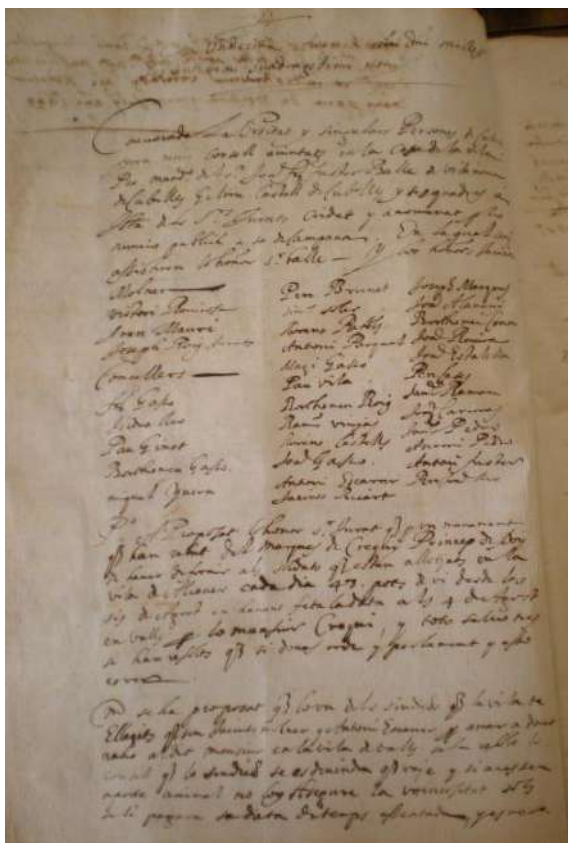
marrans, ni moriscos provinents de les conversions forçades. Tot aquell que en sol·licitava l'ingrés havia de demostrar que els seus pares també eren descendents de cristians vells o purs, cosa que els diferenciava dels cristians nous, és a dir dels conversos, ja fossin jueus o musulmans. Aquesta investigació, però, no s'estenia més enllà dels avis, potser per evitar possibles sorpreses, ja que una gran part de la població de la península Ibèrica ha estat formada pels descendents de les invasions de romans, jueus i musulmans. Un cop acceptat dins de l'organització, el sol·licitant havia de prestar jurament de fidelitat davant dels inquisidors del Tribunal en el transcurs d'una cerimònia privada on, acte seguit, rebia el títol de *familiatura*.

Els requisits que havien de reunir els aspirants no sempre arribaven a complir-se, ja que, si bé les exigències respecte a les qualitats humanes i espirituals que se'ls demanaven eren molt honorables, dignes d'un bon creient, moltes vegades la realitat s'allunyava d'aquesta puresa d'esperit i conducta. A més de la puresa de sang, s'havia de ser major de vint-i-cinc anys, fill legítim, ni estranger ni clergue, i de conducta exemplar i honesta; i pel que fa les activitats laborals no podien dedicar-se a treballs considerats propis de la classe modesta, com ara aquells que exercien un ofici on havien d'utilitzar eines de tall que incloïen els carnisers, talladors, sastres, sabaters o cuiners, ni que mantinguessin activitats comercials on hi tingués cabuda la usura i l'especulació, prohibides pels preceptes cristians, cosa bastant difícil de compaginar per les dificultats que moltes vegades comporta assolir un cert estatus social sense haver hagut d'emprar mètodes poc ortodoxos.

Els avantatges, en canvi, eren nombrosos i temptadors. En contraprestació, es beneficiaven d'exempcions fiscals i estaven protegits i lliures de poder ser culpats o perseguits per aquelles mateixes causes que ells havien denunciat. Durant els processos inquisitorials, els acusadors estaven emparats en l'anonimat, circumstància que creava una mena d'escut al seu voltant que els convertia en intocables i temuts. Es consideraven més propers a Déu, ja que el servien de la millor manera que se'ls demanava, podien anar armats i durant molts anys van estar parcialment o totalment exempts de contribuir a les despeses de la guerra, i es lliuraven dels temuts i costosos allotjaments dels soldats durant els fets bèl·lics. Tan sols estaven obligats a acollir sota el seu sostre els oficials i el personal al seu servei. No és d'estranyar, doncs, que, juntament amb les creences religioses, es tinguessin en compte els beneficis econòmics i

l'estatus social que representava ser familiar del Sant Ofici en el moment de sol·licitar ser admès dins d'aquest grup.

Fet aquest breu parèntesi, i tornant a les actes del comú de Cubelles, en la reunió que van mantenir el 25 de juliol per prendre una decisió en relació amb el nou allotjament que els havia estat imposat, exposen que la quantitat proposada en l'última reunió ja no cobreix les despeses afegides, i es proposa manllevar tres-centes lliures per cobrir-les. La proposta és acceptada de manera unànime excepte per dues persones. També es tracta el tema de la carn que alguns particulars es van emportar per alimentar

els soldats del primer allotjament, que pujava entre setze i disset lliures, ja que, tot i que les viandes anaven a compte dels soldats, molt sovint exigien que els fos donada sense cap compensació amb l'agreujant que, en cas que se'ls negués, ho prenien per la força, intimidant les famílies, les quals es veien forçades a acollir-los dins a casa seva, amb el perill que representava tenir homes armats i amb actituds violentes que, a més, parlaven una llengua que els era desconeguda. El consell va debatre si l'havien de pagar els particulars o bé si havia de ser assumida pel comú. Finalment van acordar que, per aquest cop, se'n faria càrrec el consistori.

Acta de l'11 d'agost de 1649 del subministrament de vi als soldats allotjats a Alcover. (Arxiu Parroquial de Cubelles)

En la reunió de l'11 d'agost d'aquell any de 1649, es debat l'ordre del

marquès de Créquy, príncep de Poix, mariscal de França, d'haver de subministrar als soldats allotjats a la vila d'Alcover, quaranta-vuit pots de vi diaris, a comptar a partir del dia 6 d'agost. S'acorda que així es farà amb el vot favorable de tots els consellers, excepte el de tres d'ells, i que s'escollirà a sorts un dels dos síndics que té la vila, Jacint Molner i Antoni Escarrer, per anar a la vila de Valls a parlamentar amb «monsieur

Créquy». El parlamentari va ser Antoni Escarrer. En l'altre punt del dia, per primer cop es parla sobre la pesta, de la qual tenen notícies que ja ha arribat als regnes de València, Castella i Aragó i a la ciutat de Marsella, a França. Es decideix que s'hauran de fer guàrdies de nit a les muralles i que les persones que s'hi neguin seran multades amb vint sous.

Els conflictes entre els soldats allotjats i la població s'anaven succeint de tant en tant i calia anar-los resolent. El 12 de juny de 1650, el comú debat sobre el fet que un comissari de Barcelona, seguint les ordres del rei, havia empresonat a Pere Brunet, jurat de la vila, i l'havia imputat per un intercanvi de trets d'escopeta amb els soldats dins de la població el dia 27 de maig. Però, es considera que no havia tingut part ni quart en aquest afer, i encara que l'hagués tingut hauria estat per defensar la vila, i que és de justícia que sigui defensat a càrrec de les arque del consistori, cosa que és aprovada aquest cop per unanimitat. El següent punt a tractar torna a ser de nou de caire econòmic per les enormes despeses que van representar els soldats allotjats entre el 26 de maig i el 6 de juny, raó per la qual es torna a proposar de fer un tall o contribució entre els habitants per un import de dues-centes lliures. Per fer aquest tall es va proposar l'elecció de persones: *«temerosas de Deu y bona conciencia per be del comu y assi han assenyalat y elegit als honorables Isidro Lleo, Joan Mauri, Pau Gimet, Barthomeu Gasso, ab la asistencia dels quatre jurats perquè tots junts acerten a fer lo que la conciencia millor dictara»*.

Aquesta vegada, la carta que el batlle va rebre en nom de Sa Majestat el Rei, ordenava l'enviament de vint cavalcadures a Vilafranca del Penedès, de les quals a Cubelles i les seves quadres li corresponien cinc, sota pena de cinc-centes lliures en cas de desobediència. Reunits el primer dia de desembre de 1650, es va proposar que, si ningú es volia oferir voluntàriament per anar-hi, s'hauria de treure a rodolins, tal com finalment es va acordar. La paga fixada pel rei per a aquest transport era de deu rals diaris més sis que hi afegia el comú, incloent-hi l'assegurança dels animals.

Per si no n'hi havia prou amb els estralls que provoquen les guerres imposades a la població, moltes vegades per satisfer les ambicions i ànsies de poder de determinats sectors socials, s'hi va afegir el flagell de la pesta bubònica. El poble ja acusava el

desgast que comporta qualsevol fet bèl·lic, les penúries físiques i morals, tan les individuals com les col·lectives.

El 1648 es va posar fi a la Guerra dels Trenta Anys, és cert, però quan encara no s'havia acabat, l'any 1640 s'hi va afegir la Guerra dels Segadors entre Catalunya i Castella que es va estendre fins ben entrat l'any 1652, tot i que el Principat va continuar amb la presència de les tropes franceses fins a la firma de Tractat dels Pirineus el 7 de novembre de 1659. Per acabar-ho d'empitjorar, entre guerra i guerra va fer acte de presència la maleïda i molt temuda pesta bubònica.

La pesta bubònica és una malaltia epidèmica causada per un bacil aerobi que no va ser descobert fins al 1894. El contagi es produeix tant directament entre humans com pel contacte amb animals, ja que les puces infecten les rates, que, al seu torn, es converteixen en transmissores de la malaltia entre els animals i els humans. La pesta negra o bubònica es produeix per la penetració del bacil al sistema limfàtic fins que s'instal·la dins dels ganglis limfàtics i es comença a reproduir, inflamant-los i provocant els bubons, que apareixen normalment a les engonals, les aixelles i el coll. El brot més letal documentat que es coneix és el de l'any 1348, que va assolir el grau de pandèmia. De totes maneres, ja es va tenir notícies de la seva aparició a la Xina l'any 1330. Un fet força interessant però poc conegut, és el de l'enterrament de cent vint persones dins de la sagristia de la basílica de Sant Just i Pastor de Barcelona, que durant el segle XIV era la sagrera de l'església. En la recerca arqueològica que es va dur a terme fa uns anys, al costat del mur de tancament gòtic es van localitzar les restes d'aquestes persones, l'únic enterrament múltiple que s'ha trobat a Espanya relatiu a aquella epidèmia. Els cossos, corresponents a persones de diverses edats, estaven amortallades en sudaris de lli col·locades en onze capes cobertes de calç viva per evitar el contagi.

En aquest cas els transmissors humans van ser els guerrers mongols i els mercaders a través de la ruta de Crimea. Els exèrcits mongols van assetjar la ciutat de Caffa, la actual Feodòssia, situada a la costa de la península de Crimea, al mar Negre, on els genovesos hi havien establert una colònia, i en vista de les dificultats per enderrocar les seves muralles, van carregar a les catapultes els soldats que anaven morint a causa de la pesta i els llançaven per damunt de la muralla. Quan els genovesos van sortir amb els seus vaixells cap a Gènova, van ser els encarregats, sense ells saber-

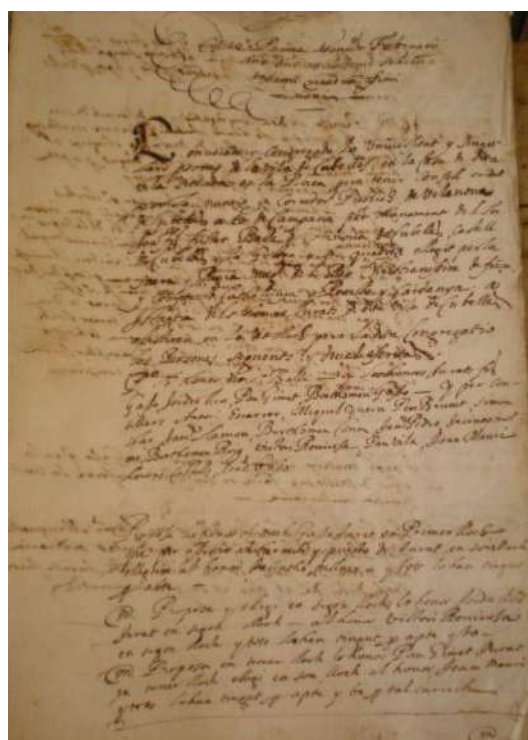
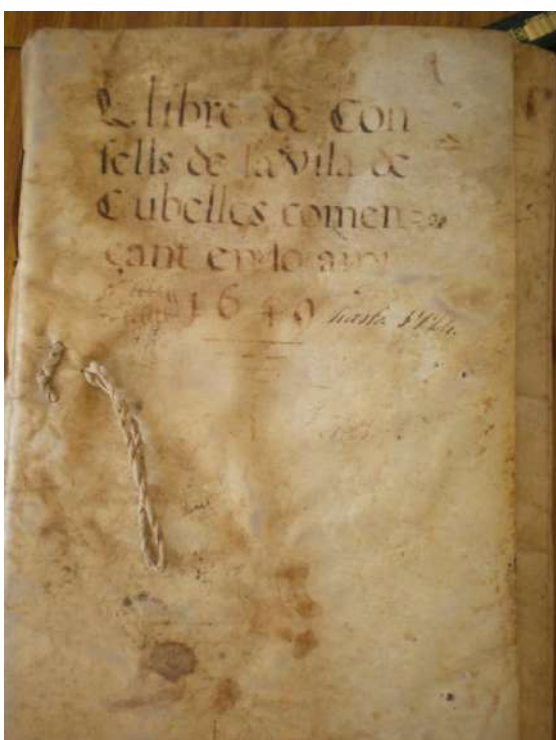
ho, de propagar aquesta malaltia per tota Europa. Els diferents càlculs que s'han fet de la mortaldat d'aquesta epidèmia coincideixen a estimar que va desaparèixer un terç de la població del món conegut en aquell moment. Es podria considerar que potser va ser la primera guerra bacteriològica de la humanitat, ja que el cervell humà va sospesar les possibilitats que tenia a favor seu amb la utilització dels morts per fer caure unes muralles sense vessament de sang.

Durant el segle XVI la pesta apareixia de manera cíclica en períodes aproximats de deu a dotze anys, que es van anar allargant al segle següent i, concretament, la que es va declarar entre els anys 1649 i 1653, que ara ens ocupa, va ser molt virulenta. Perquè ens puguem fer una idea de l'abast, a la ciutat de Sevilla durant aquella crisi es calcula que van morir el 46% dels habitants. La malaltia es va anar estenent per la península Ibèrica. Va ser un segle farcit de guerres que fins i tot se sobreposaven les unes a les altres, com hem vist que va passar amb la guerra dels Trenta Anys (1618-1648) i la dels Segadors (1640-1652), o bé la guerra dels Nou Anys (1688-1697) i la revolta dels Barretines (1687-1689). Fins i tot la climatologia va ser adversa castigant la terra i la seva gent amb una forta sequera. Al llarg del segle es van anar desencadenant una sèrie de calamitats que van acabar desembocant entre els anys 1686 i 1689 en una plaga de llagostes d'una magnitud similar a les que ens descriu la Bíblia, que van provocar una fam general. Es podria dir que els quatre genets de l'Apocalipsi es van ensenyorir del país recurrent tot i cada un dels seus indrets sense trobar-hi la menor resistència.

El mes d'agost de 1649 van arribar les primeres notícies que la pesta ja havia fet acte de presència a la ciutat de València i al cap de sis mesos ja era a Tortosa, Tarragona i Calafell. El gener de 1651 ja s'havien produït les primeres morts a Barcelona i el mes de setembre, en saber que a Sitges ja hi havia contagis, el comú de Vilanova va prendre immediatament mesures per evitar que l'epidèmia penetrés a la vila i va tancar les portes de les muralles. Tot i aquestes mesures preventives, la pesta va acabar guanyant terreny i cap muralla va suportar-ne la invasió. Davant dels primers casos aïllats i amb el temor d'una ràpida propagació, es van veure obligats a adoptar unes primeres decisions dràstiques, com la de prohibir que les persones que morien a conseqüència del morbo les traguessin a l'exterior i per consegüent fossin enterrades dins dels patis de les seves cases. Malgrat tot, no van poder mantenir aquestes instruccions durant gaire temps, ja que, a l'any següent, l'epidèmia es va estendre ràpidament i l'hospital de

Vilanova es va acabar convertint en un llatzeret, on s'enterraven els difunts en un cementiri improvisat. Pel que fa la població de la Geltrú, eren portats a l'ermita de Sant Cristòfol i enterrats al seu costat. Com a mesura de precaució es va tancar l'escola; els sospitosos de contagi se'ls va fer sortir de la població, i es van fumigar les cases on hi havia hagut algun infectat i es va construir un forn per cremar-ne la roba.⁷

El llibre d'actes del comú de la vila de Cubelles que ha sobreviscut el pas dels segles, comença el primer dia de febrer de l'any 1649, quan justament apareixen les primeres notícies que la pesta bubònica s'aproxima i la guerra està força avançada, redactades per Ramon Minguella, prevere i rector de Cubelles, autoritat ordinària i notari de tota la parròquia.

Portada i primera acta del comú de Cubelles de data 1 de febrer de 1649 (Arxiu Parroquial de Cubelles)

El primer dia del mes de febrer de cada any, els membres del comú es reunien en consell a la casa de la vila a so de campana per elegir quatre jurats. El jurat primer proposava una persona d'entre els assistents que l'hauria de substituir en el seu càrrec, i que calia que obtingués la conformitat de la resta de membres que havien de considerar-

⁷ Josep Coroleu i Inglada. *Historia de Villanueva y Geltrú* (2ª ed.). Edicions El cep i la nansa. Vilanova i la Geltrú. 1979 (pàg. 180-181).

lo expert, apte i honrat per al lloc que havia d'ocupar. A continuació, seguien el mateix procediment els jurats segon, tercer i quart. Posteriorment, un cop els jurats primer i segon havien prestat jurament del seu càrrec a Déu i als quatre sants evangelis, elegien tres consellers del seu braç, que eren braç primer i braç segon. Els jurats tercer i quart n'elegien dos, dels braços tercer i quart. Cada un d'ells s'ocupava del funcionament de temes concrets que cobrien tots els àmbits que es requerien per a una bona administració de la vila.

El mateix dia s'elegia el càrrec de mostassaf que, com el seu nom deixa entreveure, prové de la paraula àrab *muhtasib*, esdevingut en muhtasáb en la variant hispanoàrab. Es tractava d'un càrrec important ja que la persona que l'exercia era l'encarregada de contrastar els pesos i mesures, de comprovar el bon estat i qualitat dels aliments, a més de vetllar perquè els preus s'ajustessin i es respectessin d'acord al que estava estipulat. També era l'encarregat de controlar que els camins cap a la vila estiguessin en condicions per facilitar l'accessibilitat de l'entrada dels queviures i altres mercaderies necessàries per al bon funcionament de la població. A aquest efecte hi havia unes disposicions que vetllaven per al compliment de les normes establertes i que constaven de deu ordinations que regulaven aspectes com que els pesos dels carnisers estiguessin afinats, controlaven les persones que se sospitava que acumulaven mercaderies susceptibles d'exhaurir-se, evitant així l'encariment dels preus, i gestionaven les multes que havien de pagar els que cometien frau o ajudaven a recórrer-les. Els altres càrrecs que s'elegien eren el de clavari, que era la persona encarregada de custodiar les claus d'un lloc de confiança, en aquest cas les de la casa de la vila, i el síndic encarregat dels comptes i l'administració.⁸

Si el mes de gener de 1651 la pesta bubònica havia fet acte de presència a Barcelona, el dia 2 de juliol d'aquell any, al consell convocat pel batlle Pau Alegret, el tema destacat de la reunió va ser debatre obertament el problema del morbo. A la reunió anterior es va proposar l'elecció d'unes persones per constituir una junta del morbo, nom que s'aplicava a la pesta, i les persones escollides el 2 de juliol van ser Magí Almirall, Pau Brunet, Simon Soler, Isidro Lleó, Pere Lleó i Barhomeu Cona juntament

⁸ Dades estretes de l'elecció dels jurats de l'acta d'1 de febrer de 1651, redactada per Ramon Minguella, prevere i notari públic, dipositada a l'Arxiu Parroquial de Cubelles.

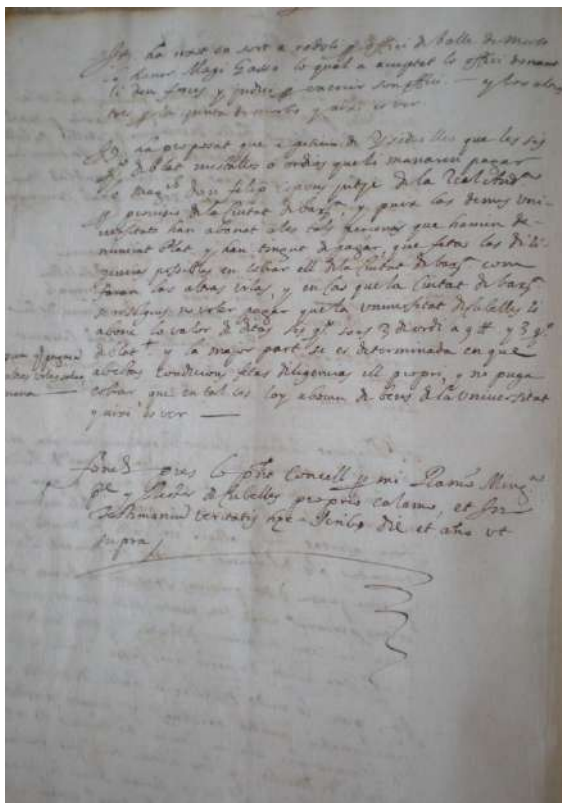
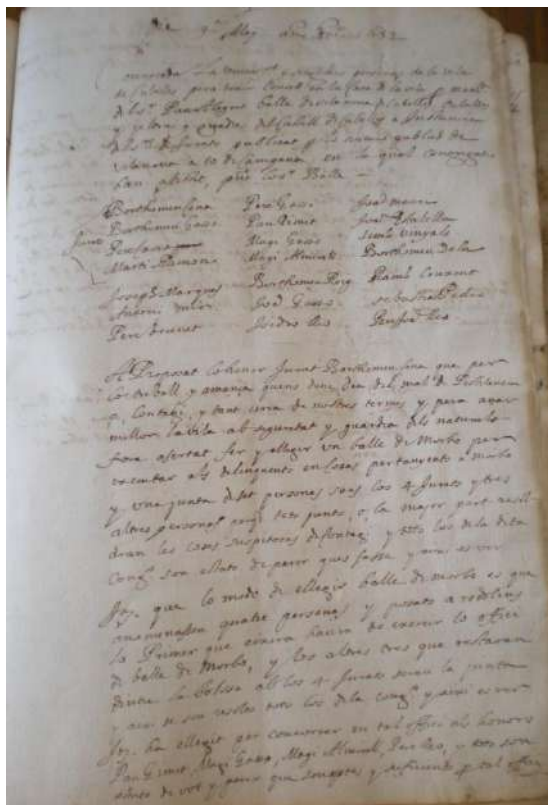
amb els quatre jurats. A aquestes persones se'ls encarrega la missió de vigilar que ningú abandoni les muralles i el que ho faci li serà imposada una multa de vint sous, dels quals una tercera part anirà destinada a la persona que el sorprendi intentant-ho, i a més s'adverteix que no faran la vista grossa intentant encobrir els infractors. Accepten complir-ho sota jurament a Déu i als quatre sants evangelis. Qui abandoni la muralla serà multat amb tres lliures, la tercera part de les quals seran lliurades a qui el denunciï, sigui qui sigui. A continuació acorden destinar permanentment tres guàrdies a les muralles a fi que la població es pugui sentir segura nit i dia.

Una altra mesura dràstica que es va haver de prendre, i dolorosa per als implicats, va ser l'ordre que en tres dies s'haurien de sacrificar tots els gossos de la vila sota pena del pagament de tres lliures per als infractors, que es va considerar del tot necessària davant del perill que suposava que poguessin ser transmissors directes de la pesta, per la possibilitat real que hi havia que puces infectades s'instal·lessin entre el pèl dels animals. Els que no es resignessin a matar-lo, haurien de tenir-lo lligat a casa seva i si se'ls veia voltant per la vila, se li imposaria al propietari cada vegada la pena de tres lliures, però si qualsevol persona del poble el veïés i el matés, no se li podria reclamar cap dany ni perjudici. L'existència de portes falses a les cases era un altre problema al qual s'enfrontava el comú, i per evitar mals majors es va ordenar que en el termini de tres dies es tanquessin sota pena de tres lliures per als infractors.

Les precaucions es van anar extremant i en el consell del 16 de juliol de 1651, atesa la calor de l'estiu i per a la seguretat dels vilatans, es prohibeix que es tanqui el bestiar de pèl, com les ovelles i les cabres, dins del clos de la vila, sota pena de tres lliures, reservant la tercera part per al qui denunciï el fet, com de costum.

La situació va empitjorant com es desprèn de l'acta del 9 de maig de 1652, davant la proposta que fa el jurat primer Barthomeu Cona a partir de les primeres paraules del seu raonament: *«davant el treball y amanaça que ns dona Deu del mal de pestilencia o contagi i tan cerca de nostres termes y per anar millor la vila amb seguretat y guardia dels naturals fora asertat elegir un batlle del morbo per executar els delinquents en coses pertanyent al morbo i una junta de set persones, so es los 4 jurats i altres tres personas perquè tots junts o la major part resoldran les cosas suspitosas de contagi»*. Es decideix que s'escolliran quatre persones pel sistema de

rodolins i la primera que surti serà nomenada batlle del morbo i les restants que quedin dins de la bossa, juntament amb els quatre jurats, constituiran la junta.

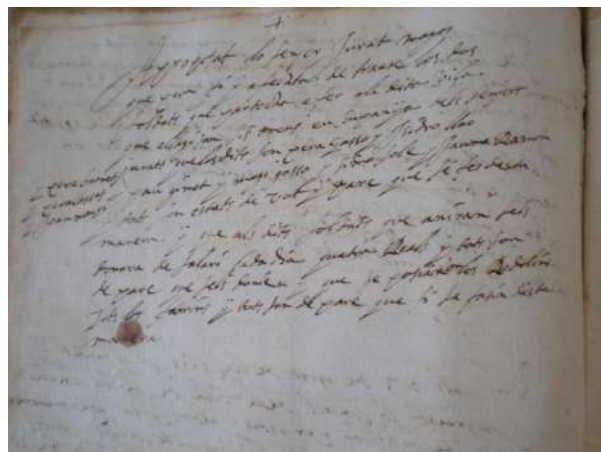
Acta del comú de Cubelles del 9 de maig de 1652 (Arxiu Parroquial de Cubelles)

Sembla que durant un temps els contagis per la pesta deurien haver anat disminuint, però al cap de poc se'n deuria produir algun nou rebrot i veient que la situació no variava i el perill de contagi continuava persistent, durant el consell del dia 15 de desembre d'aquell any el comú decideix reunir-se, però no a la casa de la vila com era habitual, sinó que, malgrat el fred de l'hivern, ho fa al terrat de l'església a la recerca d'un espai a l'aire lliure amb suficient privacitat, i allunyant-se d'ambients tancats. Es proposa que seria prudent que es tornés a constituir una nova junta del morbo i entre les facultats que ja tenien, es controlaria les persones que provinguessin dels llocs on s'havien donat casos de pesta o bé que se sospités que hi podien haver tingut algun contacte o qualsevol mena de relació. Per accedir a la vila haurien de presentar una butlleta o salconduit que serviria per autoritzar o negar-ne l'entrada. També s'acorda que el batlle dóna potestat al batlle del morbo per multar amb vint sous les persones que sobrepassin els límits imposats al voltant de la vila, com també es multaria amb la

mateixa quantitat els guardes que es quedessin adormits, s'absentessin dels seus llocs o que desobeïssin les ordres rebudes. Al mateix temps, el batlle del morbo té facultat d'imposar multes per import de tres lliures a tota persona que surti del terme sense estar proveït de la llicència corresponent, amb l'obligació d'haver de justificar on es dirigeix.

La guerra entre Castella i Catalunya havia conclòs oficialment el 13 d'octubre de 1652, dos dies després de la capitulació de Barcelona en mans de l'exèrcit de Felip IV comandat per Joan Josep d'Àustria, que la va deixar de nou sota l'obediència de Castella. Les tropes franceses, com s'ha dit, no van abandonar el territori i s'hi van quedar durant set anys més, però com que la lluita seguia, el comú de Cubelles va continuar rebent peticions per al sosteniment de la guerra.

En la junta del 27 d'agost de 1653 se'ls demana l'enviament de dos soldats als quals s'acorda que se'ls donarà un salari de quatre rals diaris. De totes maneres, tot just tres dies després de l'elecció dels soldats pel sistema de rodolins, en la nova reunió del consistori s'informa que s'han rebut

Segon full acta de 27 d'agost de 1653 sol·licitant dos soldats (Arxiu parroquial de Cubelles)

notícies que els soldats Pau Aymerich i Guillem March s'han donat a la fuga i que, d'acord amb la carta que ha rebut el batlle, aquests dos soldats s'havien de presentar l'endemà, dia 31, a Vilafranca del Penedès, davant del mariscal de camp don Jeroni de Miquel. Davant d'aquesta situació el jurat major, Jacint Molner, proposa que es confisquin els seus béns i que se subhastin en el mercat públic, en cas que diumenge, dia 31, a les sis del matí no haguessin fet acte de presència, moment que passarien a ser considerats enemics del rei i de la pàtria. Aquesta proposta que va ser acceptada per tots els assistents, així com la de reelegir dos soldats que substituirien els anteriors si aquells no apareixien. Finalment es proposa que, per a aquesta elecció, només es tinguin en compte els solters, decisió que va ser aprovada amb tretze vots a favor i set en contra.

Penso que el resum que s'ha pogut llegir, a partir de la selecció de totes aquestes actes del comú de Vilanova, de Cubelles, i de Calafell, és prou explícit i pròxim geogràficament per donar una idea de com tots aquells anys de guerra van sacsejar Catalunya. Són, doncs, una via prou útil que ara ens serveix per adonar-nos de com havien de viure i conviure tots els nostres avantpassats en aquella situació extrema.

Batalló català i Terços de la Ciutat (Barcelona) i de la Generalitat (1643-1650). Dibuix de Francesc Riart i Jou

Recuperem la consciència històrica de Catalunya

No es permet la reproducció total o parcial d'aquest treball, ni la seva incorporació a un sistema informàtic, ni la seva transmissió en qualsevol format o per qualsevol mitjà, sigui aquest electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació o per altres mitjans, sense el permís previ i per escrit dels editors.

MEMORIAL 1714
Pl. Fossar de les Moreres, 2-4 08003 Barcelona
memorial1714@memorial1714.cat
www.memorial1714.cat